

HTD HADİS TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HADITH STUDIES مجلة بحوث الحديث
Cilt/Volume: III Sayı/Number: 2 Yıl/Year: 2005

Editörden/Editorial/من رئيس التحرير

İbrahim HATİBOĞLU, Uluslar arası Açılımların İlk Meyvesi...

Makaleler/Articles/مقالات

Halis AYDEMİR, Ömer b. Abdullâh b. ‘Urve’nin Güvenilirlik Katsayısı:
İhtimal Hesapları Merkezli Hadis Rivayet Sistemi Teorisine bir Uygulama/
*The Reliability Coefficient of ‘Umar b. Abdullâh b. ‘Urwa: An Application
of the Theory of System of Transmission of Hadith Based on Probability Calculations*

Recep ŞENTÜRK, Critical Methods on Hadîth: Self Reflexivity
in Hadîth Scholarship/*Hadis Tenkit Metotları: Hadis İlminde Öz Eleştiri*

İshak Emin AKTEPE, Schacht ve ‘Şâfi’ nin Hayatı ve Şahsiyeti Üzerine’
Adlı Makalesinin Tahlil ve Tenkidi/*Examination and critique of Schaht
and his article on “On Shafi’s life and Personality*

Mirza TOKPINAR, ‘Men teşebbehe bi-kavmin fe-huve minhum’
Hadisi Üzerine Bir İnceleme/*A Study on the Hadîth
‘Man tashabbaha bi-qawmin fa-huwa minhum’*

Yunus MACİT, Sünnet Verileri Işığında Çevre Eğitiminin Esasları/
The Essential Rules of the Education on the Environment in the light of the Sunnah

Tercüme/Translation/ترجمة

Harald MOTZKI, İbn Şihâb ez-Zührî’nin Fıkhı: Bir Kaynak Tenkidi İncelemesi/
*The Jurisprudence of Ibn Şihâb az-Zuhrî: A Source-critical Study
(Çev. Fatma KIZIL)*

Prof. Dr. Mücteba Uğur (15 Eylül 1936–17 Temmuz 2005)

İlâhiyat câmiasının ve İmam-Hatip neslinin yakından tanıdığı Prof. Dr. Mücteba Uğur, 17 Temmuz 2005 tarihinde Ankara'daki evinde vefat etti ve ertesi gün memleketi olan İskilip'teki Hacı Karani Mezarlığı'nda toprağa verildi. Mücteba Bey, merhum M. Tayyib Okıç ve Selman Başaran hocalardan sonra, İlâhiyat câmiası arasından irtihâl eden üçüncü hadis hocamızdı. Hocalık yıllarında yakalandığı böbrek yetmezliği hastalığıyla boğuşarak geçirdiği meşakkatli bir ömür içerisinde, görenleri hayrete düşüren bir enerjiyle, yılmadan-yorulmadan, hayata küsmeden, ümit kesmeden çalışmalarını sürdürdü, birçok kitap ve makaleye imza attı. Son yıllarda görme kaybı da yaşayan merhum hocamız, bütün bu olumsuzluklara rağmen, üretken bir akademisyen olarak geriye birçok ' faydalı ilim' bırakıp amel defterini açık tutanlar kervanına katıldı.

Merhum Mücteba Bey, 15 Eylül 1936 tarihinde Çorum'a bağlı İskilip ilçesinde doğdu. Babası, İskilip'in köklü ailelerinden olan Kacıoğulları'ndan Hasan Fehmi (ö. 1967); annesi Mehmet Efendi'nin kızı Zahide Hanım (ö. 1980) idi. Asıl mesleği kuyumculuk olan babası, sonraları memuriyete geçmişti. Annesi ise, çalışkan ve becerikli bir ev hanımıydı. 1943 yılında Azm-i Milli İlkokulu'na başladı. Kendi ifadelerine göre, ilkokul tahsili, manevi eğitimden tamamen uzaktı. Allah'tan, Peygamber'den, din büyüklerinden, hatta Türk büyüklerinden bile bahsedilmeyen, sanki 'dünya vatandaşı' yetiştirmeyi amaçlayan bir öğretim hâline getirilmişti. Ezanın Türkçe okunduğu, Kur'an okutmanın yasaklandığı bu yıllarda, elif cüzüne köy imamlığı yapmakta olan dedesinden başlamış, ardından Töngüt Hoca diye bilinen cesur bir Hanımefendinin verdiği Kur'an derslerine devam etmiş, ancak jandarmaların hocasını alıp götürmesiyle bu ders halkası da sona ermişti. 1947 yılında 5. sınıf öğrencisi iken Cumhuriyet Bayramı için oynadıkları bir piyeste, Kur'an okumasını öğrenen çocukları basan bir devrimcinin rahleleri ve Kur'an cüzlerini tekmelemesi sahnesi, verilen eğitim ve bakış açısı hakkında yeterli bilgi vermektedir. İlkokul ve

ortaokul dönemlerinde babasının yardımı ile Osmanlıca öğrendi. Kursa gitti. Hanönü Medresesi'nde eski yazı öğretene ve aynı zamanda hattat olan bir hocadan icâzet aldı. Hat sanatına merak salarak aynı hocadan biraz da sülüs meşk etti. 1951'de İskilip Ortaokulu'ndan mezun oldu.

Babası, onu terzi çırağı olarak yetiştirmek istemişse de, ısrarla okuyacağını belirterek, kendisini liseye göndermesini söyledi. O zaman İskilip'te lise olmadığı için 1951'de Çorum Lisesi'ne yazıldı. Çorum'da iki arkadaşıyla birlikte tuttukları bir evde kaldı. Lisedeysen 1952 senesinde yazmış olduğu "Din ve İslâmiyet" adlı ilk yazısı, mahallî bir gazetede yayımlandı. 1955 senesinde mezun olduğu 4 yıllık eğitimden sonra içinde İslâmiyet'e karşı büyük bir heves uyandı. Liseyi bitirirken idealinde tarih tahsili yapmak vardı. Ancak bir gün Çorum Lisesi'nin ilân tahtasında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni tanıtan broşürü gördü. Orada Arapça, İslâm tarihi, dinî metinler vb. ilgilendiği derslerin verildiğini okuyunca tarih tahsilinden vazgeçti ve siyasala, ya da ziraata müracaat etmesini isteyen babasına rağmen, ilâhiyatı tercih etti.

1959 yılında fakülteyi bitirdikten sonra, aldığı bursların karşılığı olarak, mecburî hizmet yapmak üzere kur'a çektiği Balıkesir'e gitti. Balıkesir İmam Hatip Okulu'nda meslek dersleri stajyer öğretmenliğine başladı. Orada müdür olan Fahri Ersin Hafız'la birlikte Hasan Basri Çantay hocaya giderek hocanın rahle-i tadrîsine başladı. Çantay hocadan *Şifâ-i şerîf*'in mukaddimesini, İbn Zureyc *Kasîde*'sini, İbn Tufeyl'in *Mersiye*'sini ve başka kitapları okudu. Daha ziyade tercüme tekniği üzerinde duran ilk hocası Hasan Basri Çantay, o sırada 75 yaşlarında idi. Merhum Mehmed Akif'in, Çantay hocaya çok metin okutması sebebiyle, Akif'in ilmini devşirme gibi bir hevesle bu ilk hocasından azamî ölçüde yararlanmak amacıyla haftada iki gün derse giderdi. Ne var ki, bazen Çantay hoca hastalanıp, tedavi için İstanbul'a gittiğinden, dersler muntazam olmaz, aksardı.

1963'te askere gitti ve Polatlı Top ve Füze Okulu'nda askerliğini yaptı. En son mektubunda Çantay hoca kendisine: "Askerlikten sonra tekrar Balıkesir'e gelirsiniz, devam ederiz" demişti. 1965'te askerlikten terhis olduktan sonra, öğretmenlik için çektiği kurada yine Balıkesir çıktı. Fakat o vakit Çantay hoca rahmet-i Rahman'a kavuşmuştu. 1966 yılında İmam-Hatip Lisesi kurucu müdürü olarak Kastamonu'ya gitti ve orada üç yıl kaldı. Ardından 1969'da Tokat İmam-Hatip Lisesinde de üç yıl müdürlük yaptı. İmam-Hatip Liselerinin kuruluş yıllarında bu üç şehirde yaptığı aşk, şevk ve mücadele dolu öğretmenlik ve müdürlük görevleri, hayatının belki de en heyecanlı ve bereketli yılları idi. *Tercüman* gazetesinde gördüğü Ankara İlahiyata hadis asistanı alınacağı ilânı üzerine, bu sınava başvurdu. Balıkesir İmam-Hatipte 4. sınıfların hadis derslerine girmişti. O zamana kadar, dersler dışında hadise pek ilgisi ve derin bilgisi yoktu. Daha çok tefsirle ilgileniyordu. 1961 yılında açılan bu

imtihanda Arapçadan kaybetmişse de, daha sonra Cemal Sofuoğlu Beyle birlikte 1972’de Ankara İlahiyat Fakóltesi’ne hadis asistanı olarak girdi.

Özel bir burs sayesinde 14 Aralık 1974 tarihinde gittiği Kahire’de iken rahatsızlandı ve böbreklerinde taş çıktı. Acilen ameliyat olmasını öneren doktorların tavsiyesi üzerine Nisan’da geri döndü ve Türkiye’de ameliyat oldu. Mısır’a ikinci gidişinde üç ay daha kaldı. Kahire’de Ezher’in yurdunda ikâmet ettiyse de, derslere pek devam etmedi. Kahire Üniversitesi Daru’l-Ulûm Fakóltesi’nde bazı dersleri takip etti. Ayrıca Ali adlı bir Türk talebeden biraz *Şifâ-i şerif* ve usûl-i hadîs okudu. Başka resmî bir ders almadı. Zaman zaman Darul-Kütübi’l-Mısriyye’ye giderek yazma eserler üzerine tetkiklerde bulundu.

1978’de *Hicrî Birinci Asırda İslâm Toplumu* adlı teziyle doktora çalışmasını tamamladı. 1982 başında Riyad’da bulunan İmam Muhammed b. Suûd İslâm Üniversitesi’nde hat hocası olarak ders vermek üzere Suudî Arabistan’a gitti ve orada üç eğitim dönemi kaldı. Hat dersinin yanı sıra usûl-i hadîs derslerine de girdi. Sonra programın değişmesi üzerine, bir süre aynı üniversitenin araştırma merkezinde görev aldı. Orada kaldığı dönemde, AÜ Dil Tarih Coğrafya Fakóltesi profesörlerinden Erdođan Akkan’ın yazdığı 120 sayfalık *Türkiye Coğrafyası* kitabını Arapçaya çevirdi. 1983’te yardımcı doçent, 1985’te doçent, 1995 yılında ise profesör olan hocamız, 18.08.2003 tarihinde yaş haddinden emekli oldu.

Edebiyat ve şiirle yakından ilgilenen hocamız, lise yıllarından itibaren aruz vezniyle şiirler yazmaya başlamış, daha sonraları şiire pek zaman ayıramamıştı. Yine de zaman zaman yazdığı ve değişik yerlerde yayınladığı şiirleri vardır. M. Said Hatiboğlu’na ithâfen yazdığı “Gönlümle Gönüllü Söyleşi”, “İmam Hatipli Öğrenciye”, İçki içen oruç tutar diyenlere “Halk Diliyle Taşlama”, 8 yıllık temel eğitime geçilmesinin ardından İmam-Hatiplerin ve Kur’ân Kurslarının büyük ölçüde kapatılması üzerine “Ağla Kızılırmak”, Kemal Derviş’in göreve başlaması üzerine “Dervişnâme Destanı”, “Kendini Tanı!”, “Halk Diliyle Zamanı Taşlama” vb. bazı şiirleri çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Hz. Peygamber’e hitaben yazmaya başladığı yarım kalan bir şiirinden dört beyit şöyledir:

Ey Nebiler Sultânı, Resuller Efendisi!
Varlığı “Âlemlere Rahmet”in ta kendisi
İlahî hikmet seni övmüş övmüş yaratmış
Yüceler kervanına önder olarak katmış,
Sevgi odağı oldun kalplere hükmederek,
Seni anlatmak için uzun söze ne gerek?
Susamış gönüllere çağlayan olup aktın,
Kor oldun benlikleri ateşe verip yaktın!

Bir meslektaşının, fikhî mezheplere muhalif düşen bir görüşünü kitaplaştırması üzerine yazdığı bir taşlaması ise şöyledir:

Pırpıtın giymeksizin nâra atıp “hey hey” gibi,
İctihad meydânına sürmüş hevâyı pey gibi,
Kalkıvermiş öttürmeye yoz kamışı ney gibi,
Kimse müçtehid olamaz bizim ... Bey gibi!

Çalışmalarını hiçbir şekilde etkilemediği kanaatini dile getirse de, doktorlarının söylediğine göre çocukluk yıllarında geçirdiği ciddi bir hastalığın etkisi sonucu ilk defa 1964’te bel ağrıları ile başlayan rahatsızlığı, hocanın tam kırk yılını olumsuz etkiledi. Mart 1991’de Hemodiyaliz makinesine başladığı zaman, ‘hayatının prensibi’ olarak sarıldığı şu şiiri söylemişti kendi kendine:

Herkes Âdem’in nesli, Allah’ın kulu,
Takvâdan geçiyor fazilet yolu.
Gam yeme ki elindeki bardağın,
Yarısı boşsa da yarısı dolu.
Ye’se düşmek gibi felâket mi var?
Tevekkülден tatlı saadet mi var?
Her an huzurdasın unutma sakın!
İslâm’dan özge beşâret mi var?

Bir süre böbrek nakli arayışı içine girmişse de, buna imkân bulamadı. Yıllarca Ankara İbn Sina Hastanesi’nde diyalize girdi. Daha sonra karın bölgesine yerleştirilen bir aletle vücutta toplanan suyun atılması sağlandı. Yıllar ilerledikçe, hastalık da ilerledi. Önce dizler, ardından gözler zayıfladı. Özellikle son on yılda, hocamızın neredeyse hayatının yarısı hastanede geçti. Bu sebeple, fakülteye gelemediği, yüklendiği derslere giremediği oldu. Hatta başladığı birçok ilmi çalışma yarım kaldı. “İzin verirseniz, yarım kalan çalışmalarınızı tamamlayalım” şeklindeki tekliflerimize, “Allah kerim, belki biraz iyileşirsek tamamlamaya çalışırız” derdi. Bunlardan bir-iki tanesini tekrar gözden geçirip kısa zaman sonra matbaaya vereceğini söylemekteydi.

Hocamızda gördüğüm vefakârlık, kararlılık, metanet ve cesaret örneği olarak şu unutulmaz hatıra ilginçtir: 23-25 Mayıs 1997 tarihinde İskilip’te düzenlenen “Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler” adlı sempozyumda, baştan beri plânladığı gibi İskilipli Atıf Efendi ile ilgili bir tebliğ sundu. Geçmişte yaşanan malum hadiselerden sonra, Atıf Efendi hakkında tebliğ sunulmaması için sürdürülen bütün baskılara rağmen, o gün Ankara’da diyalize girip, programa yetişti ve hasta ve yorgun hâlde bu arzusunu gerçekleştirdi. “Malum meseleler nedeniyle Atıf Hoca’yı pek çok çevreler gerici, yobaz, softa biliyorlar. Ancak hiç de öyle değil. Yazdığı kitapları, risaleleri okuyanlar bunları bilirler, bu işle uğraşanlar bunu bilirler. At gözlüğünü çıkaranlar Atıf hocayı

objektif olarak görebilirler” diyerek amacına ulaştı. Tebliğdeki mutedil üslûbu sayesinde, medyanın hevesle beklediği, emniyet mensuplarını endişelendiren herhangi bir vukuat da çıkmadı.

Makine mühendisi olan ve şu anda bir şirket kurup işleten Hasan Basri adlı bir oğlu ile Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Arap Dili Bölümü mezunu ve hâlen Millî Kütüphane’de çalışan Selma adlı bir kızı bulunmaktadır. Mücteba Beyin vefatı dolayısıyla, başta uzun yıllardır gerek evde gerekse hastanede yanından hiç ayrılmayan muhterem refikası ve refakatçisi Hacer Hanıma ve çocuklarına olmak üzere, bütün yakınlarına ve dostlarına, ilâhiyat camiasına ve İmam Hatip nesline başsağlığı diliyor, merhum hocamıza Allah’tan rahmet niyaz ederek, ömrü boyunca Sünnet-i Seniyye’sine hizmet etmeye çalıştığı sevgili Peygamberimize komşu eylesmesini diliyoruz.

Mücteba Beyin yayımladığı, yayına hazırladığı veya çevirdiği pek çok eser bulunmaktadır. Kronolojik sıraya göre bunları şu şekilde sıralanabilir:

1. *Altıncı Kırk Hadis ve Mealleri*, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1956, 32 s.,
2. *İslâm Âdâbı*, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1971, 264 s.,
3. *Din Bilgisi: Ortaokul 1-2-3*, (Talât Koçyiğit ve İsmail Cerrahoğlu ile birlikte), Ankara: MEB Yay., 1976, I-III, 112 s.,
4. *Mehâsinü’l-Âsâr ve Hakâikü’l-Ahbâr*, Ahmed Vasıf Efendi, (Yayına hazırlayan: Mücteba Uğur), İstanbul: İÜEF Yay., 1978, 444 s.,
5. *İmam-Hatip Liseleri İçin Hadis Dersleri Lise III*, Ankara: Emel Matbaacılık, 1979, 112 s.,
6. *İmam-Hatip Liseleri İçin Hadis Dersleri Lise IV*, Ankara: Emel Matbaacılık, 1979, 155 s.,
7. *Düşüncenin Toprağı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1979, I, 298 s.,
8. *Hicrî Birinci Asırda İslâm Toplumu*, İstanbul, Çağrı Yay., 1980. XXIII, 168 s.,
9. *İslâm’a İnanırım*, Emily Bramlet (çev. Mücteba Uğur), Ankara: Kültür Basın Yay., 1983, 96 s.,
10. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercümesi Kılavuzu* (Haz. Mücteba Uğur, M. Cemal Sofuoğlu), Ankara: DİB Yay., 1984, 519 s.,
11. *Hadis: İmam Hatip Liseleri 9-10-11. Sınıf*, Ankara: MEB Yay., 1985, I-III,
12. *Kur’ân Fihristi*, Marmara Ü. İ. Fak., I, 256 s.,
13. *Buhârî*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1989, IX, 110 s.,
14. *Kastamonu’lu Mustafa b. Muhammed’in Kısmî Buhârî Şerhi*, Kastamonu Eğ. Yük. Ok. Kor. Der. Yay., 1989, 172 s.,
15. *Kur’ân-ı Kerim ve Modern Tıbbı Göre İnsanın Yaradılışı*, Muhammed Ali Bar, (yay. haz. Mücteba Uğur; çev. Abdülvehhab Öztürk), Ankara: TDV Yay., 1991. 188 s.,
16. *Oryantalizm ve Oryentalistler: Yararları, Zararları*, Mustafa Sibaî (çev. Mücteba Uğur), İstanbul: Beyan Yay., 1993, 101 s.,
17. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDV Yay., 1992, XXII, 468 s.,
18. *İmam Buhârî*, Ankara: TDV Yay., 1994, XV, 173 s.,
19. *Hasan Basri Çantay*, Ankara: TDV Yay., 1994, XII, 260 s.,
20. *Hadis İlimleri Edebiyatı*, Ankara: TDV Yay., 1996, XII, 394 s.,
21. *Zemmu’l-Kelâm ve Ehlih*, Herevî’ye ait bu eserin, AÜİF Yay., British Library ve Zâhiriyye nüshalarından ilmi tenkidini yaparak, gerekli yerlere Arapça notlar ve açıklamalar ekleyip

yayına hazırlamış ve Mekke'deki Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'ne basılması için göndermişse de, maalesef basımı gerçekleştirilememiştir.

Yayımını gerçekleştirdiği makaleleri veya çevirileri ise şunlardır: **1.** "Cumhuriyet Devri Hadis Neşriyatı", *AÜİFD*, 50. yıl özel sayısı, s. 345-366, 1973, **2.** "Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Hz. Peygambere Hitap Şekilleri", *Diyanet Dergisi*, XIII, sayı: 2, 1974, s. 67-74, **3.** "Ebu's-Suud Efendi ve Eserleri", *Diyanet Dergisi*, XIII, sayı: 4, 1974, **4.** "Halk-ı Kur'an Meselesi", Abdulfettah Ebu Gудde, (çev: Mücteba Uğur), *AÜİFD*, XX, 1975, s. 307-321, **5.** "Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i", tanıtım: Muhammed Abdurrauf (çev. Mücteba Uğur), *Diyanet Dergisi*, XIV, sayı: 1, 1975, s. 21-33, **6.** "Hadislerin Değerlendirilmesi", *Diyanet Dergisi*, XV, sayı: 2, 1976, s. 89-99, **7.** "Mü'minlerin Annesi Hz. A'îşe'nin Fıkhî ve İctihad Usûlü", Muhammed Selâm Medkûr, (çev. Mücteba Uğur), *Diyanet Dergisi*, XVI, sayı: 2, 1977, s. 75-84, **8.** "Hz. Peygamber Devri Hadis Öğrenimi", *Diyanet Dergisi*, XVIII, sayı: 3, 1979, s. 136-148, **9.** "Hicrî Birinci Asırda İslam Toplumu Üzerine Mücteba Uğur'la Bir Konuşma", İsmail Kara, *Fikir ve Sanatta Hareket*, sayı: 24, 1981, s., 74-76, **10.** "Hicrî Birinci Asırda İslam Toplumu", *Türk Edebiyatı*, sayı: 95, 1981, s. 34-35, **11.** "Va'z, Kıssacılık ve Hadiste Kussas", *AÜİFD*, XXVIII, 1986, s. 291-326, **12.** "Tâbiilerin Bazı Hadis Öğretim Prensipleri", *Diyanet Dergisi*, XXIV, sayı: 2, 1988, s. 17-26, k "Kastamonulu Mustafa b. Muhammed'in Kısmi Buhârî Şerhi", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu: Tebliğler*, (Kastamonu, 19-21.10.1988), 1989, s. 59-63., **14.** "Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Abdestte Ayakların Yıkınması", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, III, sayı: 2, 1989, s. 16-28, **15.** "Sülüs Hattına Dair Mühim Bir Risale: Sülüs Yazı Rehberi", *Vakıflar Dergisi*, 1990, sayı: 21, s. 335-360, **16.** "Müsteşrikler", *Türk Yurdu*, c: 10/37, sayı: 383, 1990, s. 19-21, **17.** "Cerh ve Tadil İlmi Yönünden Sahîhu'l-Buhârî Râvileri", *AÜİFD*, XXXII, 1992, s. 111-120, **18.** "Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki Bazı İddiaları", M. Reşid Rıza, (çev: Mücteba Uğur), *Diyanet İlmî Dergi*, XXVIII, sayı: 2, 1992, s. 15-36, **19.** "Sahih Dışında Kalan Zayıf ve Uydurma Rivayetlere Dair İki Eser", *Diyanet İlmî Dergi*, XXXII, sayı: 4, 1996, s. 3-24, **20.** "M. Atif Efendi'ye Göre Geri Kalışımızın Nedenleri", *Türk Tarihinde İz Bırakan İskilipli Âlimler*, (Sempozyum: 23-25 Mayıs 1997-İskilip), Ankara-1998, s. 390-396, **21.** "Hadis Rivayetinde 'Uluv-Nuzul' Meselesi ve Hadisçilerin 'Uluv' Tutkusu", *Diyanet İlmî Dergi*, XXXIV, sayı: 1, 1998, s. 3-22, **22.** " 'Kaside-i Bürde'ye Reddiye' Kitapçığına Kısacık Reddiye", *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 1999, II, sayı: 4, s. 5-20, **23.** "Muhammed b. İsa et-Tirmizî'nin *Kitabu'l-İlel'i*", *Diyanet İlmî Dergi*, XXXVI, sayı: 3, 2000, s. 45-66, **24.** Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını (panel), Ankara: HÜ Güzel Sanatlar Akademisi, 42 s., **25.** "Asr-ı Saadet'te Sosyal Hayat", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*. Hazırlanmış ve yayına hazır bekleyen çalışmaları ise şunlardır: **1.** *Konularına Göre Sahih Dışı Rivayetler: el-Muğni-Hatime Sifri's-Saade*, Ankara-2001, **2.** *Kırk*

Hadis (el-Erbaun en-Neveviyye), Çeviri ve Açıklama, **3. Bir Nebze Kur'ân-ı Kerîm Belâgatı**, **4. Kur'ân-ı Kerîm'le Gelen ve Hz. Peygamber'in Dilinden Düşmeyen Dualar**, **5. Açıklamalı Telhîsu'l-Miftah Tercümesi**, (Hüseyin Atay'a ithaf edilmiş), **6. Ben de Yazayım Dedim**, 2001 yılında Yeni Mesaj gazetesinde bir süre devam ettiği köşe yazılarından oluşmaktadır.

Henüz tamamlanmamış çalışmaları arasında ise şunlar vardır: **1. Kur'ân-ı Kerîm'den Emirler, Yasaklar**, **2. Müslüman'ın Bir Günü**, **3. Bağnazlık Kıskaçında Bir Âlim: Ebû Hanîfe**, **4. Kaside-i Bürde Çevirisi** (Üç defter), **5. Umdetu'l-Ahkâm**, (Abdulganî el-Makdisî) Çeviri ve Açıklama, **6. Sünnet**, (müsvedde kitap), **7. Tıbbi İlmihal**, (notlar), **8. Hadis Şerhleri**, (notlar), **9. Hz. Peygamber ile 24 Saat**, (müsvedde), **10. Arap Edebiyatı Notları**. Kapağında "Üstad-ı Muhterem Balikesrî Hasan Basri Çantay Efendiden aldığımız dersleri havi notlardır" denilen ve tıpkıbasımı yapılabilecek kadar düzenli tutulan defter Balikesir-1962 tarihini taşır. Bir de bunların yanında, muhtemelen konferans metni veya radyo konuşması olarak hazırladığı *Oruç, Zekât, Türkiye'de Mezhepler ve Psikolojik Yönden İncelenmesi* vb. bazı yazıları vardır. Yukarıda zikredilen basıma hazır çalışmaların, ilgililerin hizmet ve himmetiyle bir an evvel neşredilmesi, yarım kalan çalışmaların da tamamlanması temennisi ile tekrar merhum hocamıza Allah'tan rahmet diliyorum.¹

Bünyamin ERUL, Doç. Dr.

AÜ İlähiyat Fakültesi, Beşevler/ANKARA

¹ Bu yazı hazırlanması safhasında, hocamızın el yazısıyla yazdığı hayat hikâyesi ve bazı şiirlerini içeren defterinden, kendisiyle yaptığımız ve *İslâmiyat* dergisi *Bülten*'inde yayınlanacak bir söyleşiden, hâlen elimde bulunan yarım kalmış çalışmalarından, fakültedeki özlük dosyasından ve İSAM kütüphane kayıtlarından yararlanıldığı gibi, ailesiyle de görüşülmüştür.